

tekst i Vulgatin prevod, a sam je tekst od najveće važnosti jer ga katolička dogmatika donosi kao dokaz vrijednosti molitava i pobožnih djela na korist duša u čistilištu. No čitatelj će odmah uvidjeti da to nije krivnja prevodioca jer on u tumaču pretpostavlja prevod navedenih riječi, a valjda i sam prevod Vulgativne varijante, jer tu doslovno kaže: »Na kraju se pohvaljuje mišljenje Jude Makabejca, da oni koji su pobožno preminuli s ovoga svijeta, imaju najbolji zalag milosti. Osim toga ističe se da je sveta i spasonosna misao moliti za pokojne, da budu razriješeni od grijeha.« Moramo stoga pretpostaviti da je izdavač nehotice i izostavio u tekstu spomene riječi.

Potkrala se također jedna mala pogreška u retku 13,8. Tu čitamo: »Čiji je oganj bio svet, kao pepeo.« Na prvi mah bi izgledalo da se tu tvrdi da je oganj bio svet kao pepeo, što nema nikakva smisla. Vidi se da je i ovdje izdavač izostavio samo jedno *i* koje potpuno mijenja smisao. Jer kad čitamo: »Čiji je oganj bio svet, kao i pepeo«, odmah razumijemo da se o ognju i o pepelu žrtvenika kaže da su bili jednako sveti.

O načinu kako prof. Oberški objašnjava običaje, tumači razne povijesne događaje i dovodi ih u sklad s profanim izvorima i s podacima iz drugih knjiga Sv. pisma SZ nećemo uopće govoriti, već samo pozivamo čitatelje da posegnu za ovom knjigom i da se sami uvjere o njezinoj vrijednosti u tom pogledu i nauživaju u tako stručnom i vještom prikazivanju i tumačenju samog nadahnutog teksta. Neka se npr. pročita tekst s tumačem o mučeništvu 7 braće. — Sve povijesne poteškoće, kao npr. onu o razlici između kronologije I i II Knj. Makabejske, nastoji što bolje riješiti. Prof. Oberški pružio nam je zaista vrlo vrijednu knjigu ne samo s religioznog stanovišta nego i sa znanstvenog.

II Knj. Mak. je vrlo važna za katoličku dogmatiku. Tu je niz vjerskih dogmi izričito naglašen, tako o Bogu stvoritelju svijeta i ljudi (7,28), o Bogu koji čisti ljude raznim kaznama (6, 12—17), o sankciji dobra i zla na drugom svijetu (6,26; 7,36; 12,43—46), o uskrsnuću mrtvih

(7,9. 11. 14; 15,46), o koristi molitve za mrtve (12,43—46), o zagovoru svetaca u korist nas ljudi (15,12—16). Sve je te istine prof. Oberški tako istakao da čitatelj može vrlo lako uočiti objavljeni dokaz o svakoj pojedinoj istini.

Ima u komentaru prof. Oberškoga i čisto znanstvenih stvari. Tako npr. iznosi da je riječ *nafta* uzeta iz perzijskog. Perzijanci su naime tekuću mirisavu smolu već u ono doba nazivali naftom. (str. 14).

II Knj. Mak. nije nastala skraćivanjem prve jer je napisana prije nje. A ni prva ne ovisi o ovoj. Obje te knjige pišu neovisno o istom predmetu pa se zato upotpunjuju. Čovjek koji želi dobiti što potpuniju povijesnu sliku makabejskih vremena mora nužno pročitati i jednu i drugu. Ako želi još bolje ući u vjerski duh onoga vremena, onda mora svakako pročitati i dvije sapiencijalne knjige, Mudrost i Siraha. One su općenitog karaktera, ali također vjerno odražavaju religiozne prilike vremena u kojemu su nastale. Prof. nam je Oberški već pružio I i II. Knj. Mak. kao i knjigu Mudrosti, a sad sprema Siraha. Time će nam dati vrlo zanimljivu i ujedno vjernu sliku osobito važnog razdoblja povijesti Izabranog naroda.

Istakli smo već prigodom recenzije knjige Mudrosti i I Knj. Mak. da bi bilo mnogo bolje da je čedni profesor tiskao svoje knjige. Svećenicima bi bilo drago da mogu upotrijebiti svoju svećeničku biblioteku s ovako stručnim i opširnim komentarima, koji su nam toliko potrebni. Preporučamo ipak braći svećenicima da ne zaziru ni od ovih ciklostilnih izdanja jer se bojimo da će ih brzo nestati pa će tako ostati bez ovih vrlo vrijednih djela iz područja biblijskih publikacija.

F. I. S.

FRA KARLO NOLA: *Kazuistika*, Makarska 1966. Sadrži slučajeve savjesta iz zapovijedi: Dekaloga, Crkve i s područja sakramenata.

Ovo djelo iskusnog moraliste, zajedno s onim *de sexto* pruža nam zaokružen piščev uvid u najosjetljiviju problematiku suvremene kazu-

istike. Vrijedno je u ovom djelu i staknuti mnoge odlike: obrazlaganja rješenja prema »probatos auctores«, solidna načela, jasno izlaganje, razboritost u izvođenju zaključaka, tendenciju da se osjeti kako treba shvatiti zakon Crkve u duhu Kristove nauke o slatkoći jarma i lakoci bremena. Nola je stekao znanje, to znanje je provjeravao u iskustvu, zato on zna što piše i zrači jasnoćom.

Očito je da se rješenja moralista moraju često popunjati u onim pitanjima što graniče s pozitivnim pravom. Tako na str. 10, u vezi ad 5, danas biskupi imaju privilegij odrješivati u isповijedi i rezervirane cenzure osim nekih (»Pastorale minus«, II, privilegia n. 4).

Potvrdio bih u vezi str. 13. da Toma ne uzima izraz »delictum« u pravnom smislu, kako dobro opaža pisac. Izraz »delictum« ili »delinquere« on uzima kao sinonim za pogriješiti, sagriješiti, nešto skriviti, zato spaja te izraze u jedno govoreći o »peccato delinquentis«. Bratska, dakle, opomena ide jednostavno za tim da ispravi grešnika ili počinitelja grijeha na štetu zajedničkog dobra (II—II 33,1). Mislim da je Merkelbach (I br. 935 i slijed.) iznio mišljenje sv. Tome potpunije i ispravnije nego Prümmer. Po sv. Tomi bratska opomena smjera na ispravak grijeha također »ex inordinata voluntate« a ne samo iz neznanja ili nemarnosti, kako se vidi II—II, 32,2.

Istina je da Noldin zahtijeva da poglavari istražuju djela podanika, ali možda više u smislu »invigilare«. Toma bi rekao opreznije, kako se vidi II—II, 33,2 ad 4. To napominjem u vezi str. 14.

Bez sumnje vrlo je utješljiva teorija iznesena na str. 24, ali bi bili poželjni dokazi. Potrebno je spasiti i načelo da se sakrament ne smije izložiti nullitati. A da li odrješenje sub conditione zahvaća budućnost? Nije lako ustvrditi. Ako nema vjerovatnosti ni u času smrti ni u prethodnom životu, na čemu će se temeljiti valjanost odrješjenja ako je umirući za razuma pozitivno odbio vjersku utjehu? U ovom pitanju još su poželjna mnoga razjašnjenja.

Slažem se s piscem da štovanju Boga i prinošenju žrtve treba posvetiti neko vrijeme — što bi nazvao de jure naturali (II—II, 85,1) a da

to bude ovaj ili onaj dan — to bih nazvao de jure positivo. U ST. Zavjetu to je bila subota, u N. Zavjetu to je nedjelja (I—II, 102,3 ad 4), tj. dan spomena na novo stvorenje rođeno Kristovim uskrnućem. Što se tiče pristustvovanja Misi (str. 39), mišljenja sam da računanje na kilometre uvijek mora biti popunjeno s drugim obzirima (da li u gradu ili selu, da li se radi o siromahu ili bogatašu koji može plaćati prevozno sredstvo itd), a svakako grave incommodum — što se tiče pozitivnog zakona — i ovdje će pasti većim dijelom na zrelu savjest vjernika. II Vat. sabor u »Sacrosanctum Concilium« br. 106. jednostavno govori da vjernici u nedjelju »convenire debent«, ali ne precizira vrst ni težinu obaveze. Nema razloga da se odstupi od tradicionalne nauke moralista.

Moje mišljenje o transplantaciji organa, koje pisac usvaja na str. 58 — 60, načelno se usvaja i od P.A. Regan u »Studia moralia« III str. 320 — 361. On svodi argumente na argument ex charitate, ali sitne razlike ne mogu, čini se, zaustaviti mišljenje u prilog transplantacije nekih organa s tijela na tijelo. Ipak, pitanje je još u razvoju.

U vezi pitanja na str. 64-67. mogu reći da sam pisao u BS 1964, str. 139. Ne bih rekao da se penitent može obavezati u savjesti na vraćanje u nominalnom iznosu ako je država devalvirala novac, jer država »vi dominii alti« u pitanju prenosa vlasništva obvezuje u savjesti kako glasi zakon. Može se, i mora se potaknuti penitent da u povoljnim ekonomskim uvjetima vrati što može više, ali nije lako uvidjeti da bi ga se na to moglo prisiliti u savjesti.

Pisac posve staloženo rješava i pitanje radničke nadnice (str. 67 — 73). Nije mi jasno gdje se u tekstu *MetM* nalazi ono što pisac navodi na str. 72, naime o »efektivnom« doprinosu radnika. Čini mi se da se to može odnositi na *MetM* br. 70. Latinski je tekst: »Aliqua ratio habebatur non justo minore... beneficium in civitate collati, et proventuum societatis in qua suam quisque operam ponit«. U izdanju Pazin 1963, br. 70. ne prevodi se sa »efektivni doprinos«. Iz izraza »efektivni doprinos« moglo bi se izvući mnogo pretjeranih zaključaka.

Veoma je zanimljivo piščevo izlaganje raznih definicija laži (str. 73—82). Ona klasična definicija laži kao govor « contra mentem », navodno, vuče porijeklo od Gvilelma Altisiodorensis) vidi sv. Tomu II—II, 110,1). Bitna se definicija, za razliku od deskriptivne, ostvaruje u odnosu na materijalnu i na formalnu komponentu, kako se uči u logici. Radeći ono što ne odgovara istini to bi spadalo na materijalnu komponentu, a *htjeti i svjesno* to reći spadalo bi na formalnu komponentu, dok *prevariti* je više dodatna komponenta koja upopunjuje ili usavršava laž (II—II, 110,1 ad 3). One dvije definicije navedene na str. 78—79. kao da se ne slažu s pravilima logike, jer po tim pravilima »definitio conveniat toti et soli definito«, a da li ja nešto moram očitovati ili ne moram, to spada na čuvanje tajne, tj. na radius istinorijeka. Budući je čuvati tajnu ne samo dopušteno nego u nekim slučajevima naređeno, to je, možda, bolje govoriti o tome kako je dopušteno istinu sakrivati (vidi Merkelbach, sv. II, br. 860—863).

Apostolska Konstitucija od 17. II 1966. prisiljava nas da malo modificiramo što pisac iznosi na str. 83-89. Svakako piščevo mišljenje o dopuštenosti »juhe od mesa« nalazi potvrdu u tome što se u »Poenitemini« izraz »jureque« iz kan. 1250. ispušta. Prema tome, i neovisno o tome da li juha dopire do zabranjene količine mesa, izgleda, da bi bila dopuštena. Ima ih koji su još skloni to zanjekati (Rossino u »Perfice« 1966, str. 261). Činjenica je da se danas usvaja tumačenje da opsluživanje dana posta i nemrsa ne obvezuje više za svaki dan napose sub gravi, nego obvezuje sub gravi kao zapovijed tj. »eorum substantialis observantia graviter tenet«. — I casus na str. 99. treba modificirati u svjetlu akta kongregacije *Pro doctrina fidei* od 14. VI 1966.

Vrlo je utješljivo ali nije posve jasno rješenje na str. 108. da provincial može vi can. 81. dispensirati da majka može ući u klauzuru bolesnom sinu. Može li se računati na cilj zakona, njegove okolnosti, misao zakonodavca vi can. 18? Izgleda da ne, jer se protivi kan. 19. Međutim, u »Pastorale munus« br. 34. daje se biskupima vlast dispen-

siranja in clausura monialium, pitanje je da li vrijedi vis analogiae?!

Pisac ispravno rješava casus na str. 173 u vezi Grgurskih misa, ali danas se daje imprimatur knjigama koje pišu (kao Häring II, str. 284 u franc. izdanju) da za tu praksu nema historijskog temelja a da se lako može izroditi u supersticiju, dosljedno da ta praksa ne zaslužuje da se propagira. Drugi teolozi, kao npr. Fanfani (sv. IV br. 230) govore s više respekta o toj praksi radi jednog odgovora sv. Kongregacije De indulgentiis od 11. III 1884.

Poznata je stručna analiza koju pisac provodi u vezi brašna za mise. U tom smislu nalazi se i casus na str. 195—201. Svakako, i sam pisac predviđa da kemijska analiza nije redovit postupak, jer ono što je glavno jest da »non solvatur species« (sv. Toma III 74, 3 ad 3). Pri tome je mierodavno zdravo, razborito prosuđivanje kreposnih ljudi. Pred očima treba imati također da, kada se radi o valjanosti sakramenta, probabilizam se ne može usvojiti, kako izričito priznaje i Noldin (I sv. br. 236), nego da u razložitoj sumnji pars tutior est eligenda. Potpuno se slažem s piščevim rješenjem na str. 201.

Na str. 210. pisac naziva Noldina da je »školski udžbenik i svećenički priručnik«. Noldin zaslužuje tako toplo priznanje, ali za ljubav istini treba spomenuti, kako je i sam P. Nola u *De Sexto* na str. 66. opazio, da u izdanju god. 1955. nema što je bilo u izdanju 1925. Notorna je činjenica da je Noldinovo prvo izdanje iziš'o 1901. On je upravljao s prvih 15 izdanja, a kasnija izdanja u raznim pitanjima ne iznose notpuno isto što izdanja dok je Noldin bio živ (vidi DTH — Piacenza — 1963, str. 491).

Želim još samo spomenuti ovo (u vezi casusa na str. 271 i 287). Posve razumljivo da pisac želi iskoristiti sve podloge za opravdanje podjeljivanja odriješena grešnicima. Teškoću nam predstavlja ne samo gore spomenuto načelo da se ne smiju sakramenti izlagati nevaljanosti, nego i opomena rimskog Rituala (n. 23): »Ne absolvat eos qui nulla dant signa doloris«. Tu će pastoralna odgovornost na sebe uzeti znatnu odgovornost. — Što se tiče tomističke teorije o vokalnoj ispovijedi ja-

sno je da bitnost sakramenta ne traži vokalnu ispovijed, niti je traži božanska zapovijed, nego je uvedena iz običaja koji je primio snagu crkvenog zakona (Merkelbach IV, br. 519). Ako opstoji dovoljan razlog, ispovijed se može obaviti i samo znakovima. Međutim, dok moralnom sigurnošću ispovjednik konstatira da opstoje znakovni nesposobnosti ili nedostojnosti, nema opravdanja da se podijeli odrješenje. Tko može znati što se odvija u nutrini, ako nema znakova da je penitent barem dubie dispositus? (vidi Merkelbach IV, br. 438 i slijed). Ako je netko odbijao svećenika, a nikakvim znakom nije dokazao raspoloženje na pokajanje, nije lako ustvrditi da su uvjeti za odrješenje dovoljni. Rekao bih dakle i ja s piscem da je in extrema necessitate dovoljno samo unutarnje skrušenje, ali uz uvjet da *protivni* znakovni nijesu očiti (vidi Merkelbach u djelu *De variis poenitentium categoriis*, str. 91).

Malo sam se više zadržao u osvrtu na ovo djelo P. Nole. Ono i zaslužuje. Štoga sam rekao išao sam za tim da popunim ili pogledam u problematiku i s drugog gledišta, da se dobije integralan pogled u pitanja. Pišćeve su zasluge za kazuistiku kod nas velike. Njegova suradnja u BS jest dragocjen prilog u čvršćivanju i unapređivanju moralke. Njegovo iskustvo stvara u čitaocima povjerenje u njegov sud. Davno je i Aristotel upozoravao da mladi, bilo radi manjka iskustva, bilo radi nestaloženosti emocionalnog života, nijesu sposobni za etička pitanja (*Ethnicorum*, lib. I, lect. 3, br. 32—42). Zahvalni smo piscu za ovo djelo, i neka ne bude zadnje.

Dr J. K.

STUDIA MORALIA, III, Rim 1965. Izdala »Academia Alfonsiana« ili Institut za teološku moraliku.

U BS 1966. str. 149. osvrnuo sam se na prvi i na drugi svezak ove kolekcije. Sada imamo i treći svezak. Raspravlja o temama s tri osobita područja teološke moralke: fundamentalke, sociološke moralke i s područja za »ažuriranje« moralke.

P. Häring otvara fundamentalnu moraliku studijom o vrednotama s kršćanskog gledišta. Taj članak je najprije publiciran u Bog. smotri 1965, str. 176-187, odakle je uzet i summarium na latinskom jeziku. — Joseph Owens analizira »universale ethicum« kod Aristotela. Poznato je da je Sokrat postavio temelje formiranja etike kao znanosti, ali Aristotel postavlja problematiku u njejoj širini. Iako se Aristotel donekle poziva na helenističku kulturu, ipak, zaključuje auctor članka, ne samo da je valjana nego i korisna primjena načela njegove etike na bilo koju kulturu. Nikakvo čudo da se vrijednost Aristotelovoj etici priznaje i od krugova izvan onih religiozno orijentiranih. Tako u izdanju Aristotelove etike u Beogradu 1958. ističe se kako je njegova etika osnovana na razumu i iskustvu te usko spaja ideju i stvarnost. Aristotelovu etiku resi energizam, tj. ne daje glavno mjesto znanju o kreposnom djelovanju, nego praksi ili zbiljskom djelovanju (str. IX-XIV). — Edouard Hamel povijesno i doktrinalno ispituje značenje izraza »epikia«, naglasujući suvremenu tendenciju da joj se značenje proširi. Poziva na pravilnu revalorizaciju. — D. Capone nastavlja raspravu o nauci sv. Alfonsa u odnosu na probabilizam.

Sekciju sociološke moralke počinje Verecke s člankom o odnosu između pojedinca i zajednice prema G. d Ockam, koji zastupa radikalni individualizam, s negativnim posljedicama, jer »in Ecclesia foet activism anarchicum«. Naglašava da je sv. Toma više naglašavao čovječju socialnost, dok »schola franciscana magis ad individualismum declinavit«. — J. Endres traži uzroke opadanja cijena prema vlasti, odnosno nepovjerenja prema vlasti. Te uzroke nalazi i kod nosioca vlasti i kod podanika. — Sean O Riordan upušta se u delikatni problem odnosa između vlasti i poslušnosti pa insistira na proučavanje socijalne psihologije. — P. Lippert predočuje važnost pastoralnog pitanja: da li praktično kršćansko življenje posjeduje misionarsku snagu prema onima koji nijesu vjernici, da ih privuče, pokazujući im istinitost kršćanske istine na djelu?

Konačno, zalazeći u suvremenu moralnu problematiku, najprije T.